

Forskerforbundets politikk for ABM-sektoren

Notat vedtatt av Hovedstyret 08.09.2022

Skriftserien
4/2022

1 Innledning

ABM-sektoren omfatter et mangfold av arkiv, bibliotek og museer. Disse virksomhetene er ulike i størrelse, underlagt ulike forvaltningsnivå og tilhører ulike tariffområder. Arkivene, bibliotekene og museene er kunnskapsorganisasjoner, og forskning og utviklingsarbeid (FoU) utgjør en sentral del av virksomhetenes samfunnsoppdrag.

Virksomhetene i ABM-sektoren skal drive forskningsbasert formidling, kulturminnevern, og samlingsforvaltning. Samfunnsoppdraget knyttet til forskning er blitt skjerpet gjennom flere stortingsmeldinger og offentlige utredninger de siste tiårene, samtidig som andelen ansatte med FoU som arbeidsoppgave minsker. Meld. St. 23 (2020–2021) *Musea i Samfunnet* understreker viktigheten av forskning og kunnskapsutvikling på fagområdene og samlingene som museene forvalter, og *Kulturmeldingen* (Meld. St. 8 (2018–2019)) slår fast at Arkivverket skal ha forskning som arbeidsoppgave. I *Nasjonal bibliotekstrategi 2020–2023* viser Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet at bibliotekene har en sentral rolle i samling av forskningsdata og -litteratur, formidling og tilrettelegging for videre forskning.

Norske museer, bibliotek og arkiv forvalter et unikt gjenstands- og tekstmateriale, som gir grunnlag for forskning innen brede fagfelt og formidling til et allment publikum. Virksomhetene må derfor både kunne opprettholde et kompetent fagpersonale, ivareta sitt gjenstands- og tekstmateriale på en god måte og kunne yte god service til brukere og publikum. Forskerforbundets kartlegginger av medlemmenes arbeidsvilkår i sektoren ([Skriftserien 5/2013](#); [4/2021](#)) viser at det er flere utfordringer knyttet til rammevilkårene for FoU-arbeidet ved virksomhetene. En hovedutfordring er at FoU-arbeidet ofte blir en salderingspost på bekostning av de løpende formidlings- og forvaltningsoppgavene.

For å følge opp sektorspesifikke utfordringer har Forskerforbundet utarbeidet et eget politikkdokument for ABM-sektoren. Dokumentet er vedtatt av hovedstyret og utfyller Forskerforbundets arbeidsprogram. Politikken omfatter i all hovedsak mål og strategier for å bedre rammevilkårene for FoU-arbeidet i sektoren, herunder ansattes muligheter for kompetanseheving og karriereutvikling.

Politikkdokumentet tar for seg følgende hovedpunkt:

- Styrking av nasjonalt rammeverk for FoU i ABM-sektoren
- Styrking av FoU-virksomhet på institusjonsnivå
- Stillingsstruktur og karriereutvikling
- Digitalisering

2 Styrking av nasjonalt rammeverk for FoU i ABM-sektoren

Kulturdepartementet har ansvar for å utvikle ABM-sektoren i sin helhet og for å følge opp og etablere mål for de statlige ABM-virksomhetene enkeltvis. Ansvar for forskningen i ABM-sektoren er spredt på flere ulike departement og på ulike forvaltningsnivåer som f.eks. fylkesnivå og kommunalt nivå. Flere rapporter og meldinger fastslår at Kulturdepartementet er lite synlig som ansvarlig instans for sektorens forskning. I Museumsmeldingen fra 2021 anerkjenner departementet at det er et større potensial for forskning enn det som utnyttes i dag. I tillegg har Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og distriktsdepartementet og Klima- og miljødepartementet ansvar for områder som påvirker FoU-arbeidet i ABM-sektoren. Manglende koordinering mellom departementene fører til store forskjeller i vilkårene for FoU-arbeid mellom virksomhetene.

ABM-sektoren har en felles utfordring med finansiering og prioritering av forskning. FoU-arbeidet er ikke underlagt samme krav til rapportering som virksomhetenes andre pålagte aktiviteter. Dette fører til at det daglige FoU-arbeidet i praksis må vike til fordel for andre grunnleggende driftsområder med omfattende rapport- og monitoreringskrav. ABM-virksomhetenes forskningsoppdrag reflekteres i liten grad i forskningsadministrative infrastrukturer som skal initiere og understøtte FoU-aktivitet.

Universitets- og høyskolerådet (UHR) opererer med en definisjon av forskningsvirksomhet knyttet til publisering i akkrediterte fagfellekvurderte vitenskapelige publiseringskanaler. Definisjonen er i mindre grad tilpasset FoU-aktiviteten i ABM-sektoren. Målinger og rapporteringer av FoU-arbeid i sektoren må også inkludere aktiviteter som har et betydelig FoU-innslag, og som ikke nødvendigvis blir publisert i vitenskapelig akkrediterte kanaler. Slike aktiviteter kan inkludere arbeid med utstillinger, kataloger og annen formidlings- og forvaltningsvirksomhet, som forutsetter bruk av vitenskapelig metodikk og leder til produksjon av ny kunnskap. Forskningen ved ABM-virksomhetene representerer en kunnskapsproduksjon som understøtter oppgavene sektoren utfører, og ny kunnskap er særlig viktig for å aktualisere samlingene og formidlingen for dagens publikum. Forskningen skal også sikre de ansatte mulighet for nødvendig faglig utvikling, skjerpe de kritiske og analytiske sansene og bidra til refleksjon over virksomhetenes aktivitet og deres rolle i norsk kultur og samfunnsliv. OECDs definisjon av forskning i Frascatimanualen kan være et bedre utgangspunkt for å definere ABM-sektorens forskningsaktivitet enn UHRs nåværende definisjon¹.

Resultatene av FoU-virksomheten i ABM-sektoren er ikke omfattet av finansierings- og insentivordninger. Kulturrådets museumsundersøkelse 2018 viser at museene selv anser økonomisk støtte som det viktigste nasjonale tiltaket som kan gjennomføres for å styrke forskningen ved museene. Som et svar på behovet for midler presenterer Museumsmeldingen fra 2021 en søknadsbasert ordning for finansiering av museumsforskning rettet mot samarbeidsprosjekter mellom museer og UH-sektoren. Dette tiltaket må følges opp, men ABM-sektoren vil også være tjent med at det tilrettelegges for forskningssamarbeid med andre sektorer enn UH, for eksempel instituttsektoren. Videre er det bare enkelte av virksomhetene i ABM-sektoren som er godkjent som forskningsorganisasjoner i Forskningsrådet. Selv om flere virksomheter i ABM-sektoren kan være tjent med at det kan bli enklere å kvalifisere til godkjenning, så fremstår det for de mindre virksomhetene urealistisk å arbeide frem mot godkjenning og å delta i konkurransen om Forskningsrådets begrensede midler.

¹ «Forskning og utvikling er kreativ virksomhet som utføres systematisk for å oppnå økt kunnskap – herunder kunnskap om mennesket, kultur og samfunn – og omfatter også bruken av ny eller eksisterende kunnskap til å finne nye anvendelser.» Hentet fra <https://www.nifu.no/wp-content/uploads/2015/10/Frascatimanualen2002norsk.pdf>, s. 9

Flere virksomheter kan søke midler til forskning gjennom Kulturrådets utlysninger, men utlysningene oppleves som sporadiske. Brenna-utvalget viser også at museer som ikke er godkjente forskningsorganisasjoner tidligere har hatt god innvilgelsesprosent i Forskningsrådets ordning for Offentlig sektor-Ph.d. Kravene for kvalifisering har blitt strammet inn de siste årene, hvilket gjør ordningen uaktuell for flere virksomheter i ABM-sektoren.

I NOU 2019:9 understreker arkivlovutvalget det pressende behovet for mer forskning på arkiv, spesielt tilknyttet de pågående digitaliseringsprosessene som sektoren står i. Utvalget anbefaler at det etableres et felles forskningsprogram under Forskningsrådet med finansiering fra blant annet Kulturdepartementet. I museums-meldingen sier Kulturdepartementet at det skal fases inn et titalls stipendiatstillinger til museumsforskning, med tilrådning om at disse skal knyttes til relevante forskerskoler. Disse forslagene og tiltakene må følges opp i statsbudsjett og langtidsplanen for forskning.

Manglende tilgang til faglitteratur og publiseringsmuligheter er et hinder for gjennomføring av FoU-arbeid i sektoren. Utviklingen mot mer åpen publisering vil kunne bidra til at ABM-sektoren får økt tilgang til relevant forskningslitteratur, men samtidig mangle finansiering til publiseringsavgifter (APC). Det er usikkert hvordan fremtidige publiseringssystemer vil se ut, i hvilken grad forlagsavtaler er tilpasset de ulike virksomhetenes økonomi og behov, samt hvor god tilgangen til internasjonal forskning vil være.

Den lovpålagte forvaltningsarkeologien i Norge gjennomføres med en stor andel midlertidig ansatte arkeologer, ofte på korte kontrakter. Det er Klima- og miljødepartementet (KLD) og Riksantikvaren som forvalter kulturminneloven og lager retningslinjene for arbeidet. Det legges ikke inn ressurser til forskning, formidling og videre oppbevaring av kulturminnene eller opplæring av ansatte. Resultatet er dårligere kvalitet på kulturminnevernet, lite forskning på funnmaterialet og dårlige arbeidsvilkår for feltarkeologene. Det er derfor behov for tiltak som sikrer arbeids- og forskningsvilkår til feltarkeologene.

Forskerforbundet vil arbeide for at:

- Samarbeid mellom departementene rundt koordinering av FoU-virksomheten i ABM-sektoren styrkes og forbedres.
- Kunnskapsdepartementet påtar seg en tydeligere koordinerende rolle for FoU-politikken på tvers av sektor- og departementsgrensene.
- Kulturdepartementets intensjon om å styrke ABM-sektorens forskning følges opp.
- Frascatimanualen legges til grunn for forståelsen av hva som er FoU i ABM-sektoren.
- Støtten til forskningsprosjekter i ABM-sektoren økes gjennom Forskningsrådet og Kulturrådet, med egne forskningsprogram for sektoren.
- Antallet PhD-stillinger i arkiv, bibliotek og museum økes for å sikre rekruttering med forskerkompetanse.
- Kvalifiseringskravene til å søke Offentlig sektor-Ph.d. i større grad tilpasses ABM-sektoren.
- ABM-sektorens deltakelse i internasjonalt forskningssamarbeid styrkes.
- Det tilrettelegges for forskningssamarbeid mellom ABM og andre sektorer.
- ABM-virksomhetene sikres tilgang til faglitteratur og publiseringsmuligheter.
- Det avsettes midler over statsbudsjettet til forskning og formidling på det forvaltningsarkeologiske funnmaterialet i tilfeller hvor tiltakshaver belastes for de arkeologiske undersøkelsene.

3 Styrking av FoU-virksomhet på institusjonsnivå

Det er nødvendig med bedre rammevilkår og tydelige rammer for FoU-aktivitet ved virksomhetene. FoU-aktivitet fordrer organisering og må bli en tydelig og prioritert oppgave som innarbeides i virksomhetenes planer og i årsplanleggingen for den enkelte ansatte. Ansvar må være tydelig definert i organisasjonsplaner og organisasjonskart.

Få av lederne i sektoren er forskere eller har inngående kunnskap om forskning. Dette gir seg utslag i at ansatte oppfatter at ledelsen ikke er opptatt av forskning og heller ikke i tilstrekkelig grad tilrettelegger for karriere- og kompetanseutvikling innen forskning. Forskerforbundet mener at de største ABM-institusjonene bør ha en nærværende og identifiserbar forskningsledelse og en fungerende forskningsadministrativ infrastruktur. Derfor er det viktig med forskerutdannet personale i institusjonenes ledelse.

Fagansatte må sikres nødvendig tid og ressurser til FoU, inkludert støttefunksjoner som mulighet til registrering og rapportering av FoU-arbeid. Svake eller fraværende strukturer og systemer risikerer å ramme kunnskapsproduksjonen og innovasjonen ved den enkelte virksomhet og i ABM-sektoren som helhet. Fra 2021 har det vært åpent for at ABM-sektoren kan registrere forskningsaktivitet i rapporteringssystemet Cristin, og det pågår et kontinuerlig arbeid med implementering. Når Cristin i løpet av 2022 integreres i Nasjonalt vitenarkiv er det viktig at arbeidet for synliggjøring av og tilgang til forskning i ABM-sektoren ivaretas og styrkes.

Forskerforbundet vil arbeide for at:

- Forskningsoppdraget forankres tydelig i ledelsen ved ABM-virksomhetene.
- ABM-virksomhetene utvikler egne FoU-planer som definerer innhold, mål og ledelse for forskningen ved virksomheten og gjør det mulig for ansatte og offentligheten å identifisere forskningen og virksomhetens satsningsområder.
- FoU må inngå som tema i medarbeidersamtaler.
- Store ABM-institusjoner etablerer en forskningsadministrativ infrastruktur.
- Nasjonalt vitenarkiv/Cristin implementeres ved alle ABM-virksomheter.
- Minimum 30 % av arbeidstiden til fagansatte ved ABM-virksomhetene avsettes til FoU-arbeid og egen faglig utvikling. Forskningstiden avtales gjennom tariffavtaler og/eller den enkeltes arbeidsavtaler.

4 Stillingsstruktur og karriereutvikling

Over tid er antallet fagstillinger i de større statlige og private ABM-institusjonene blitt redusert. Dette gjøres blant annet ved at fagstillinger ved vakanser omdefineres til administrative stillinger med mindre forventninger om forskningstid og kvalifikasjonsopprykk, og med få eller ingen krav til vitenskapelig kompetanse for dem som ansettes. For å opprettholde og styrke FoU-aktiviteten i ABM-virksomhetene i samsvar med de politiske føringene, må FoU-arbeidet utføres av fagansatte som innplasseres i stillinger i tråd med sine kvalifikasjoner. Antall fagstillinger med FoU-tid må opprettholdes på et nivå som samsvarer med virksomhetenes FoU-oppdag.

I Forskerforbundets kartleggingsundersøkelse av ABM-sektoren (skriftserien 4/2021) oppgir under 20% av respondentene at de har gode muligheter for karriereutvikling. En stor andel oppgir å ha nådd toppen av karrierestigen etter å ha vært ansatt mellom 0-5 år. Dette gir også utslag på lønnsnivået. Lønnsutviklingen i ABM-sektoren holder ikke tritt med andre sektorer, og over 60% av respondentene oppgir å være misfornøyd med lønn.

For å sikre rekruttering av høyt kvalifiserte medarbeidere i fagstillinger og beholde kompetansen over tid, er det nødvendig å skape karriereløp av samme karakter som for undervisnings- og forskerstillinger i UH-sektoren og forskerstillinger i instituttsektoren med minst tre stillingsnivåer. ABM-virksomhetene har i dag bare to stillingsnivåer med henholdsvis krav om mastergradsutdanning og doktorgradsutdanning. Dette er ikke tilpasset en situasjon med medarbeidere som er førstestillingskompetente langt tidligere i karrieren enn det som var tilfellet før. Dersom ABM-sektoren skal kunne konkurrere om den best kvalifiserte arbeidskraften og tilby ansatte karriereutviklingsmuligheter, er det viktig å innføre faglige toppstillinger tilsvarende professorkompetanse. I tillegg bør ansatte som arbeider med tilrettelegging for forskning, uten å nødvendigvis ha forskningskompetanse selv, ha mulighet til å utvikle sin kompetanse og spesialisere seg gjennom kompetansehevende tiltak.

Forskerforbundet vil arbeide for at:

- Antallet fagstillinger med FoU-tid ved ABM-virksomhetene økes.
- Det etableres et karriereløp med flere stillingsnivåer tilsvarende UH- og instituttsektoren.
- Det etableres opprykksordninger for fagstillingene i ABM-sektoren.
- Ansatte uten forskningskompetanse sikres muligheter for spesialisering og kompetanseutvikling.
- Ansatte i ABM-sektoren sikres en lønnsutvikling i tråd med samfunnet for øvrig.

5 Digitalisering

Norge er blant landene i verden som har kommet lengst i å digitalisere samfunnet, hvilket leder til nye muligheter og utfordringer for forskning i ABM-sektoren. Digitalisering er en videreføring og utvikling av de tradisjonelle forvaltningsoppgavene som virksomhetene har tilknyttet bevaring, tilgjengeliggjøring og formidling. Digitaliseringsprosessen skal sørge for at originale dokumenter og objekter blir effektivt knyttet sammen med informasjon fra ulike databaser (metadata) i et nytt digitalt format. Digitalisering er et komplekst arbeid, som må kvalitetssikres. For å ivareta kildematerialperspektivet for fremtidig forskning bør alltid fagpersonale identifisere og dokumentere beskrivende metadata, som grunnlag for kildekritisk granskning.

I sektoren pågår prosesser rundt digitalisering og bevaring av viktige kulturminner, utvikling av og tilrettelegging for maskinlæring og kunstig intelligens, samt å gjøre et stort gjenstandsmateriale mer tilgjengelig for forskning og andre brukere. Både museumsmeldingen, NOU 2019:9 fra Arkivlovutvalget og Nasjonal Bibliotekstrategi understreker potensialet for tilgjengelighet som ligger i digitaliseringsprosesser, samtidig som det anerkjennes at ikke alt materiale kan konverteres fra analog til digital form (digitiseres).

Digitalisering blir ofte fremstilt som en form for effektivisering, men prosessene og overgangene koster, og krever langsiktig planlegging og prioritering. Behovet for fagkompetanse – for veiledning, kontekstualisering og tolkning av materialet – øker i takt med økt digitalisering og tilgjengeliggjøring. Likevel reduseres antall fagstillinger i sektoren, spesielt innenfor arkiv, og det er mye som tyder på at det store arbeidet med digitalisering og tilrettelegging for brukere i ABM-sektoren flere steder har gått på bekostning av de ansattes forskningsaktivitet, i den forstand at fagansatte i sektoren har fått mindre tid og ressurser til FoU-arbeid. Det at sektoren digitaliseres er verken et argument for å fjerne forskning som arbeidsoppgave eller for å fase ut fagpersonale. Det som er tilgjengelig digitalt, må settes i en historisk og sosial kontekst for å gi mening. Uten tilstrekkelig fagkompetanse reduseres også virksomhetenes muligheter for digitalisering av kulturarven. I tillegg reduseres muligheter for bevaring og arkivering av dokumentasjon med stor historisk verdi, hvilket kan gå utover rettssikkerheten til den enkelte innbygger.

Forskerforbundet vil arbeide for at:

- Ansatte involveres og medvirker i digitaliseringsprosesser ved virksomhetene.
- Digitalisering av kulturarven prioriteres.
- Fagstillinger ivaretas i digitaliseringsprosesser.

- Forskerforbundet er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- Forskerforbundet er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- Forskerforbundet arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.
- Forskerforbundet ivaretar medlemmenes interesser i forsknings- og utdanningspolitiske spørsmål.

Forskerforbundet

Postadresse: Postboks 1025
Sentrum, 0104 Oslo

Besøksadresse:
Tullins gate 2, Oslo

Sentralbord: +47 21 02 34 00
post@forskerforbundet.no